УДК 94:327(НАТО)+355.01(47+57+477)"2014/2021"
http://doi.org/10.46869/2707-6776-2026-34-6

Деменко О.Ф.
https://orcid.org/0000-0002-1144-0576

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ НАТО В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014-2021 РР.)

У статті проаналізовано діяльність Північноатлантичного альянсу з 2014 р. і до початку відкритої агресії РФ проти України у 2022 р. Встановлено, що стратегічними пріоритетами організації в цей період було визначено стримування й оборону, а також поширення стабільності й зміцнення безпеки поза межами території НАТО. Це зумовило певну активізацію відносин Альянсу з країнами-партнерами на східному та південному флангах. Основна мета НАТО, спрямована на захист свободи і безпеки всіх країн-членів політичними та військовими засобами, ґрунтована на спільних демократичних цінностях, повазі до прав людини та верховенстві права, залишалася незмінною. Вказана мета НАТО щодо оборони і гарантування безпеки своїх країн-членів протягом зазначеного періоду була досягнута. Незважаючи на регулярні російські погрози, які постійно лунали на адресу НАТО, зокрема і шляхом застосування ядерної зброї, кремль все ж не наважився на відкриту, чи приховану агресію проти Альянсу. З'ясовано, що трансформація Альянсу та формування його політики після 2014 р. супроводжувались певними ускладненнями щодо досягнення єдності НАТО та загостренням питання лідерства. Важливою темою в Альянсі стала проблема застосування статті 5 Вашингтонського договору. Її дотримання ускладнювалось значним розширенням кількості країн-членів НАТО та різними підходами щодо тлумачення загроз безпеці. Встановлено, що прагнення НАТО розвивати партнерство з Росією не допомогло цій країні розвиватись в напрямку демократизації суспільства і не втримало її від повернення до реваншистської агресивної політики, яка супроводжувалась силовим впливом й збройними нападами на інші держави. Російська агресія проти України актуалізувала необхідність посилення військових спроможностей Альянсу. Починаючи з Уельського саміту 2014 р., країни-члени НАТО ухвалили низку рішень, зокрема щодо необхідності підвищення витрат на оборону до рівня 2% від ВВП та зміцнення бойового потенціалу об'єднаних збройних сил. Разом з тим, у багатьох країнах НАТО збільшення оборонних видатків до необхідного рівня відбувалося досить повільно. Встановлено, що заходи, реалізовані НАТО після 2014 р. зі стримування РФ як потенційного агресора та забезпечення колективної оборони, принесли частковий результат. Альянсу вдалося захистити свою територію, але плани зі стримування РФ зазнали невдачі та не змогли зупинити криваву війну на Європейському континенті. Водночас Росія й далі продовжує підривати трансатлантичну єдність. Загроза відкритого або гібридного нападу на країни Балтії, Польщу, Фінляндію оцінюється як досить вірогідна. При цьому зростають сумніви щодо спроможності Альянсу бути надійним гарантом міжнародної безпеки у сучасних умовах, зокрема і для самих країн-членів НАТО.

Ключові слова: *НАТО, міжнародна безпека, російська агресія, партнерство, розширення НАТО, євроатлантична інтеграція України.*

Агресія Росії проти України, яка розпочалася в 2014 р., негативно вплинула на безпекову ситуацію в Європі та сприяла руйнації заснованого на правилах

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

міжнародного порядку. Протиправні та нічим не спровоковані агресивні дії РФ стали потужним імпульсом до переосмислення ролі й перспектив розвитку Організації Північноатлантичного договору, насамперед, щодо необхідності зміцнення оборонного потенціалу НАТО, уточнення спектра безпекових завдань, зокрема щодо посилення оборони кордонів та національної критичної інфраструктури держав-членів. Альянс продовжив свою трансформацію, акцентуючи увагу на зміцненні силового потенціалу при вирішенні ключових безпекових завдань.

Після закінчення «холодної війни» одним із ключових елементів безпекової політики Північноатлантичного альянсу було прагнення до розвитку партнерства із різними країнами та міжнародними організаціями. Особливо активно НАТО намагалася розбудовувати партнерство з Російською Федерацією, розвиваючи діалог і практичне співробітництво у галузях, що становили обопільний інтерес. Попри це Росія систематично порушувала норми і принципи, що сприяли забезпеченню стабільного і передбачуваного європейського безпекового середовища. Загарбницька війна Росії проти України, яка розпочалася в 2014 р., зруйнувала мир і стабільність в євроатлантичному регіоні і серйозно підірвала міжнародну безпеку. Нині РФ є найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав-членів Альянсу. Втім НАТО постійно декларує готовність до діалогу з Москвою задля зменшення ризиків і запобігання ескалації. При цьому, наголошуючи на готовності до реагування на загрози з боку кремля та його ворожі дії, Альянс ніколи не прагнув конфронтації і не становив загрози для Росії.

Відколи Росія здійснила незаконну анексію Криму і почала агресію на сході України у 2014 р., НАТО неухильно дотримується позиції підтримки суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи територіальні води. Усіляке практичне цивільне та військове співробітництво з Росією було призупинено, хоча канали політичного і військового зв'язку продовжують залишатися відкритими. Держави-члени Альянсу рішуче засудили незаконну та нелегітимну анексію Криму Росією і запевнили, що ніколи її не визнають. Так само НАТО засудила російську агресію і дестабілізуючі дії на сході України та у Чорноморському регіоні.

Починаючи з 2014 р., з огляду на безпосередні загрози, яких зазнавали територіальна цілісність, політична незалежність і безпека України, регулярно проводилися консультації на рівні Комісії Україна – НАТО. Позачергові засідання Комісії проходили у зв'язку з агресією Росії в Криму і на сході України у 2014 р., необґрунтованим застосуванням Росією військової сили проти українських суден у Керченській протоці у листопаді 2018 р. і небезпечним нарощуванням Росією військової сили біля кордонів з Україною у квітні 2021 р. [1].

Поряд із політичною підтримкою, з боку НАТО було також збільшено практичну допомогу Україні. Негайно після незаконної та нелегітимної анексії Криму Росією у 2014 р., міністри закордонних справ країн-членів Альянсу узгодили низку заходів, спрямованих на підвищення здатності України гарантувати власну безпеку. Було також ухвалено рішення про подальше розширення практичної допомоги Україні з боку НАТО завдяки істотному зміцненню діючих програм співробітництва, а також запровадженню нових ініціатив.

Після початку російської агресії проти України у 2014 р. Північноатлантичний альянс розпочав процес переоцінки загроз безпеці та оновлення місії НАТО. Стратегічними пріоритетами організації залишалися стримування кремля й колективна оборона, а також прагнення до поширення стабільності й зміцнення міжнародної безпеки поза межами території Альянсу. Це зумовило певну активізацію відносин НАТО з країнами-партнерами на східному та південному флангах.

Російське вторгнення до України у 2014 р. спричинило суттєве загострення у відносинах між НАТО та Росією. Взаємна довіра між сторонами, яка й так була не на найвищому рівні, була зруйнована щодо низки важливих питань глобальної і регіональної безпеки на Європейському континенті. Зокрема, це стосувалося проблематики розміщення ракетного озброєння, контролю за звичайними збройними силами, приєднання до Альянсу нових держав та просування інтересів РФ у регіонах Центрально-Східної Європи і Чорного моря.

Росія продовжувала розглядати НАТО, насамперед, через призму домінування в організації США, котрі, на думку російського керівництва, мали вирішальний вплив на процес ухвалення рішень в межах Альянсу як найбільша військова потуга. Агресивна політика Росії змусила НАТО розпочати розробку комплексу заходів щодо стримування РФ з метою недопущення повномасштабної війни в Європі. Ключовим питанням порядку денного саміту НАТО в Уельсі у 2014 р. стало оновлення підходів до реагування на російську загрозу. Союзники дійшли висновку, що дії РФ у регіоні потребують багатовимірних відповідей: у сфері міжнародного права, на оперативно-тактичному рівні, в площині пошуку нових концептуальних підходів до підтримки трансатлантичної безпеки. Почали формуватися нові стратегічні засади діяльності Альянсу, спрямовані на активне стримування агресивної політики кремля. Російська агресія проти України стала безпосередньою причиною припинення військової та цивільної співпраці між НАТО та Росією, а також нарощування військової присутності країн Альянсу на східному фланзі поряд із кордонами РФ [2].

Після завершення «холодної війни» саміт НАТО в Уельсі був першим із серії самітів, де темами обговорення стали колективна оборона, ядерне стримування та протидія агресивній, реваншистській політиці Росії. Вперше з часів розпаду

СРСР на цьому саміті була відсутня російська делегація. Головними результатами саміту Альянсу стало: затвердження Плану дій щодо забезпечення готовності НАТО, що мав на меті зробити об'єднані збройні сили країн-членів більш здатними до реагування, краще підготовленими і оснащеними, щоб Альянс був здатний відповідати на виклики безпеці звідки б вони не походили; започаткування ініціативи НАТО з розбудови потенціалу безпеки; прийняття орієнтиру витрачати на оборону мінімум 2% ВВП на період до 2024 р. [3].

Україна тим часом відновила курс на євроатлантичну інтеграцію. У грудні 2014 р. Верховна Рада конституційною більшістю ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості». Варто наголосити, що російська агресія проти України на початку 2014 р. розпочалася, коли Україна була позаблоковою державою і не ставила собі за мету вступ до будь-яких військово-політичних альянсів. Цей факт спростовує брехливі маніпуляції кремля щодо політики розширення Альянсу, яка начебто є загрозою для Росії. Для цивілізованого світу вже давно стало очевидним, що розширення НАТО було лише приводом для виправдання агресії Росії проти України з метою силового повернення нашої країни під вплив кремля. Загалом діяльність НАТО після завершення Холодної війни ніколи не становила загрози для Росії, натомість розширення Альянсу лише збільшило простір стабільності, безпеки та співробітництва в Європі, зміцнило демократію та забезпечило успішний соціально-економічний розвиток країн Центрально-Східної Європи. Навпаки членство в НАТО цих країн стало надійною гарантією їхньої безпеки і захисту від агресії РФ.

Варшавський саміт НАТО 2016 р. зафіксував перехід до відкритого стримування Російської Федерації, яку було фактично визнано агресором, джерелом нестабільності та головним викликом для Альянсу. Головним результатом саміту стало узгодження рішення про подальше зміцнення східного флангу НАТО. Були прийняті заходи щодо посилення механізмів планування, реагування та гнучкості сил Альянсу, розміщення в Польщі та країнах Балтії чотирьох багатонаціональних батальйонів (під керівництвом Великої Британії, Канади, ФРН і США), відкриття нових командних центрів. Відбулося й узгодження стратегічного підходу Альянсу щодо протидії гібридній війні у координації з ЄС, в якому кіберпростір був визначений новою зоною оперативних дій.

Лідери країн-членів НАТО засудили дестабілізуючі дії та політику Росії, а саме: тривалу незаконну та нелегітимну анексію Криму; порушення суверенних кордонів із застосуванням сили; навмисну дестабілізацію ситуації на сході України; раптове проведення масштабних військових навчань та провокативні військові дії біля кордонів НАТО; безвідповідальну і агресивну ядерну риторику; неодноразові порушення Росією повітряного простору країн

Альянсу. У відповідь на такі негативні зміни безпекової ситуації, НАТО задекларувала прагнення до удосконалення свого потенціалу стримування та оборони, зокрема через забезпечення передової присутності у східній частині Альянсу та призупинення усієї практичної співпраці між НАТО і Росією, залишаючись відкритою для політичного діалогу з РФ [4].

На Варшавському саміті було відзначено, що прийнятий у 2014 р. в Уельсі План дій щодо забезпечення готовності НАТО сприяв підвищенню боєготовності Альянсу, його здатності до реагування та гнучкості, що є необхідним для відповідності новим безпековим реаліям. Зокрема, у східній частині Альянсу на ротаційній основі забезпечується постійна військова присутність та виконання відповідних заходів, що засвідчує колективну солідарність і рішучу готовність захищати усі країни НАТО. З огляду на погіршення безпекової ситуації, саміт прийняв низку рішень, спрямованих на подальше посилення потенціалу Альянсу щодо стримування та оборони. Серед них варто виділити рішення забезпечити посилену передову присутність в Естонії, Латвії, Литві, Польщі та у південно-східній частині території Альянсу. Також були опрацьовані можливі варіанти посилення військово-повітряної та військово-морської присутності НАТО.

Для України ключовим результатом саміту стало рішення союзників щодо надання Комплексного пакету допомоги (КПД), а також загальне оновлення діалогу Києва з Альянсом. КПД був спрямований на розбудову здатності України гарантувати власну безпеку та запроваджувати у життя широкомасштабні реформи відповідно до стандартів НАТО, євроатлантичних принципів та передової практики. Він охопив дві основні сфери діяльності: невідкладну нелетальну військову допомогу, виходячи із запитів України щодо надання підтримки, і довгострокові проєкти із розбудови спроможностей, спрямовані на надання Україні допомоги у просуванні реформ безпекового і оборонного сектора та повоєнній відбудові [5].

Разом з тим, попри загальну узгоджену підтримку України, саміт у Варшаві продемонстрував наявність внутрішніх протиріч серед союзників з вироблення спільної позиції щодо стримування агресивної політики РФ. З одного боку, Україна отримала політичну підтримку від членів НАТО на Варшавському саміті, зокрема, визнання суверенітету і територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів та її невід'ємного права визначати своє майбутнє та зовнішньополітичний курс без зовнішнього втручання. Однак, питання членства нашої країни в Альянсі на найближчу перспективу не розглядалося. Також і НАТО в цілому, і окремі країни Заходу навіть не намагалися ставити питання щодо забезпечення захисту суверенітету і територіальної цілісності України, яка перебувала під постійним тиском з боку РФ. Тож найбільшим здобутком Варшавського саміту для України стало отримання спеціального обмеженого пакету допомоги для проведення широкомасштабних реформ безпекового сектору за всебічної підтримки НАТО.

Після 2014 р. НАТО почала активно зміцнювати власні військово-морські спроможності, особливо в Північній Атлантиці та Балтійському морі. Завдяки вступу Чорногорії до Альянсу у 2017 р. майже вся берегова лінія Адріатичного моря, за винятком 20-кілометрової смуги узбережжя, що належить Боснії та Герцеговині, опинилася під контролем країн-членів НАТО. У лютому 2018 р. за результатами зустрічі міністрів оборони Альянсу було прийнято рішення про створення двох нових командувань, одне з яких – командування Об'єднаних Сил в Атлантиці призначалося для захисту трансатлантичних морських комунікацій. У серпні 2018 р. було прийняте рішення щодо відновлення Другого флоту ВМС США, який розформували у 2011 р. Другий флот був відновлений з метою стримування Росії в Північній Атлантиці. 17 вересня 2020 р. було оголошено про початок роботи нового командування Об'єднаних Сил в Атлантиці, яке розташоване у Норфолку (США). Воно має забезпечувати узгоджене командування силами Альянсу, підтримувати ситуаційну обізнаність, проводити навчання та розробляти оперативні плани, що охоплюватимуть величезні географічні райони, від східного узбережжя США до проходу Гренландія-Ісландія-Великобританія та до Арктики [6].

Брюссельський саміт НАТО 2018 р. відбувся на тлі послаблення трансатлантичних зв'язків через кризу у відносинах між США та іншими провідними членами Альянсу. Тим не менше, підсумкова Декларація саміту без звичайних дипломатичних ввічливих конструкцій назвала РФ головною загрозою Альянсу та світовому порядку. Окрім загальних фраз про порушення Росією норм міжнародного права, у Декларації були вказані конкретні злочини Росії, зокрема: анексія Криму; військова інтервенція в Донецькій та Луганських областях шляхом введення військ, озброєнь та найманців, а також політичної, фінансової, військової підтримки бойовиків; незаконне розміщення військ на території України, Грузії та Молдови; визнання незалежності Абхазії та Південної Осетії, а також їх мілітаризація; втручання у виборчі процеси та суверенітет країн НАТО, зокрема Чорногорії; дискримінація кримських татар; застосування тортур та переміщення українських громадян до в'язниць у Росію; поширення дезінформації; здійснення кібератак. Альянс офіційно звинуватив Росію в атаці на британських громадян у Солсбері з використанням військової нервово-паралітичної речовини, тим самим офіційно визнавши, що Росія здійснила агресивні дії з використанням військових інструментів проти однієї з країн-членів НАТО. Крім цього, вперше на рівні НАТО, РФ була відкрито звинувачена у вбивстві пасажирів «Боїнга» рейсу МН-17 [7].

На порядку денному Брюссельського саміту постало суперечливе питання розподілу витрат в Альянсі. Прагнення тодішньої адміністрації Д. Трампа до демонстрації ізоляціоністської позиції в контексті безпекової ситуації в Європі спричинило зростання підтримки ідеї «стратегічної автономії» з боку низки західноєвропейських держав. Загострення протиріч у межах НАТО дозволило Росії частково налагодити відносини з Францією та ФРН та дещо знівелювати

ефект санкцій, накладених на РФ через агресію проти України. Водночас Росія активізувала підривні операції у низці держав регіону Західних Балкан, насамперед у Чорногорії та Північній Македонії.

Ювілейний Лондонський саміт Альянсу 2019 р. також відбувався в умовах напруженості та відсутності чіткого консенсусу між країнами-членами НАТО щодо майбутніх перспектив функціонування організації. Водночас загальна позиція союзників щодо актуальних загроз і викликів залишилася здебільшого узгодженою. У підсумковій Декларації саміту було визнано наявність прямої загрози євроатлантичній безпеці з боку Росії. Саміт узгодив оновлений план захисту Польщі та країн Балтії, проголосив оперативну готовність затвердженого на Брюссельському саміті плану підвищеної готовності реагування: створення шести інтернаціональних бригад та їх розміщення переважно на східному фланзі НАТО для стримування агресивних дій Росії [2].

Саміт НАТО у Брюсселі, який відбувся у червні 2021 р., продемонстрував певний рівень зміцнення трансатлантичних зв'язків, послаблених у минулі роки, що сталося завдяки зміні президентської адміністрації у США та її прагненню до повернення діалогу у русло передбачуваності та багатосторонньої співпраці. Здійснена на саміті оцінка міжнародного безпекового середовища відзначила багатовимірність сучасних загроз, системну конкуренцію з боку авторитарних режимів та збільшення кількості стратегічних викликів. Одним із таких безпекових викликів був відзначений зростаючий вплив на міжнародну політику зі сторони Китаю, політична система якого стала глобальною альтернативою ліберальній демократії. Альянс підкреслив свою стурбованість швидкою модернізацією КНР та її військових спроможностей, браком транспарентності воєнної політики та застосуванням дезінформації, участю Пекіна у військових навчаннях РФ в євроатлантичному регіоні.

Країни-члени НАТО узгодили консолідований подвійний підхід щодо Росії, який поєднав стримування агресивних дій РФ і відкритість до діалогу з нею. Була підтверджена можливість повернення до попереднього рівня відносин з Росією лише за умови дотримання нею міжнародного права та своїх міжнародних зобов'язань. Альянс задекларував рішучість адекватно реагувати на погіршення безпекового середовища, зокрема зміцнюючи свою передову присутність на східному фланзі НАТО. Водночас і стосовно КНР, і відносно РФ Альянс заявив про готовність підтримувати діалог у сферах, які становлять спільний інтерес, та небажання подальшої конфронтації.

Крім цього під час саміту розглядалися питання подальшого поступового збільшення бюджету НАТО (зокрема, військових, цивільних та інфраструктурних витрат); затвердження нової всеохопної політики Альянсу з питань кіберзахисту для посилення потенціалу стримування і стійкості союзників; визначення космічного простору п'ятою зоною оперативних дій Альянсу; надання підтримки Афганістану. Щодо України саміт визнав важливість набутого у 2020 р. статусу нашої держави як партнера з

розширеними можливостями для інтенсифікації військово-політичної співпраці з НАТО [2].

Партнерство розширених можливостей НАТО (Enhanced Opportunity Partnership, EOP) – програма Альянсу спрямована на посилення сумісності із зацікавленими країнами, що не є членами Організації Північноатлантичного договору. 12 червня 2020 р. Північноатлантична рада НАТО схвалила рішення щодо надання Україні статусу країни-партнера з розширеними можливостями. Для України цей статус відкрив нові формати військово-політичного діалогу та консультацій, ширшого доступу до програм взаємосумісності й навчань, зокрема тих, які доступні лише для країн-членів Альянсу. Зокрема, наша держава отримала можливість: брати участь у плануванні операцій НАТО; мати допуск до більшості навчань Альянсу, що відкривають доступ до передового досвіду та пріоритетної сертифікації сил і засобів; направляти представників України на більшу кількість посад у штаб-квартирі та командних структурах НАТО; поглибити співпрацю з підтримки безпеки в акваторії Чорного моря [8]. Крім цього, статус країни-партнера з розширеними можливостями передбачав інтенсифікацію обміну інформацією, зокрема розвідувального характеру, спільну протидію кіберзагрозам, міжнародному тероризму та організованій злочинності.

Тим часом, незважаючи на всі намагання НАТО до забезпечення стабільного безпекового середовища на Європейському континенті, у кремлі наростали реваншистські настрої. Наприкінці 2021 р., напередодні початку повномасштабної агресії проти України, РФ висунула Альянсу низку відомих неприйнятних ультиматумів. Так країни-члени НАТО мали підтвердити, що не розглядатимуть Росію як противника. Усі країни НАТО, які були станом на 27 травня 1997 р. членами Альянсу, не розміщуватимуть свої збройні сили та озброєння на території інших держав Європи на додаток до сил, розміщених на цій території станом на 27 травня 1997 р. Вони також не здійснюватимуть розгортання ракет середньої та меншої дальності наземного базування в районах, з яких вони здатні вражати цілі на території РФ. Водночас НАТО має відмовитися від подальшого розширення Альянсу, зокрема від приєднання України, а також інших держав; будь-якої військової діяльності на території України, а також інших держав Східної Європи, Закавказзя та Центральної Азії [9].

У жовтні 2021 р Росія призупинила діяльність своєї дипломатичної Місії при НАТО та висунула вимогу щодо закриття Інформаційного бюро Альянсу в Москві і призупинення роботи Місії військового зв'язку НАТО у РФ [10]. Після такого рішення кремля політичні канали комунікації і діалогу між НАТО та РФ були скорочені до мінімального рівня. А вже у лютому 2022 р. розпочалося повномасштабне російське вторгнення до України.

Проведений аналіз діяльності Альянсу щодо переоцінки загроз безпеці та оновлення місії НАТО після 2014 р. і до початку відкритої агресії РФ проти України у 2022 р. дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків:

- в умовах загострення безпекової ситуації в Європі, у першу чергу внаслідок активізації агресивної реваншистської політики Росії, Альянс продовжував політику своєї трансформації. Стратегічними пріоритетами організації було визначено стримування й оборону, а також поширення стабільності й зміцнення безпеки поза межами території НАТО. Це зумовило певну активізацію відносин НАТО з країнами-партнерами на східному та південному флангах;

- основна мета НАТО, спрямована на захист свободи і безпеки всіх країн-членів політичними та військовими засобами, ґрунтована на спільних демократичних цінностях, повазі до прав людини та верховенстві права залишалась незмінною. Головна мета НАТО щодо оборони і гарантування безпеки своїх країн-членів протягом зазначеного періоду була досягнута. Незважаючи на регулярні російські погрози, які постійно лунали на адресу НАТО в цілому та окремим його країнам-членам, зокрема і шляхом застосування ядерної зброї, кремль все ж не наважився на відкриту, чи приховану агресію проти Альянсу;

- трансформація Альянсу та формування його політики після 2014 р. супроводжувались певними ускладненнями щодо досягнення єдності НАТО та загостренням питання лідерства. Важливою темою в Альянсі стала проблема застосування статті 5 Вашингтонського договору. Її дотримання ускладнювалось значним розширення кількості країн-членів НАТО та різними підходами щодо тлумачення загроз безпеці. Почали з'являтися сумніви, чи зможе Альянс у разі збройного нападу на одного із союзників адекватно відреагувати через потребу використання складного консенсусного механізму ухвалення рішень. За часів першої адміністрації президента США Д. Трампа розпочалася ерозія євроатлантичних зв'язків між європейськими країнами НАТО та США, що призводило до збільшення напруженості всередині Альянсу, насамперед, у питаннях лідерства США, нерівномірності витрат членів НАТО на оборону, залежності зовнішньої політики країн Центрально-Східної Європи від підтримки і позиції Вашингтону. Деякі країни НАТО демонстрували підходи, що прямо суперечили єдності Альянсу. Так, Туреччина для зміцнення власної протиповітряної оборони придбала російські ЗРК С-400, що викликало негативну реакцію партнерів по НАТО. Угорщина, всупереч позиції інших країн-членів Альянсу, систематично блокувала діяльність Комісії Україна-НАТО, переслідуючи власні егоїстичні цілі стосовно українсько-угорських відносин. Не втратив гостроти і грецько-турецький конфлікт, пов'язаний із проблемами Кіпру та морських кордонів у Східному Середземномор'ї;

- прагнення НАТО розвивати партнерство з Росією не допомогло цій країні розвиватись в напрямку демократизації суспільства і не втримало її від

повернення до реваншистської агресивної політики, яка супроводжувалась силовим впливом й збройними нападами на інші держави. Стало очевидним, що всі намагання НАТО після «холодної війни» знешкодити загрозу, якою є і завжди була Росія, шляхом діалогу та особливого партнерства, залучаючи її до співпраці щодо взаємних проблем безпеки, забезпечивши офіційну основу для розвитку двосторонніх відносин через Основоположний акт НАТО – Росія від 1997 р., надаючи їй унікальний формат партнерства в рамках Постійної спільної ради НАТО – Росія, були марними [11, с. 46]. Постійні публічні запевнення, що Альянс не розглядає РФ як ворога і завжди готовий до діалогу з кремлем, сприймалися Росією як слабкість і лише надавали їй ще більше впевненості у власній безкарності;

- російська агресія проти України актуалізувала необхідність посилення військових спроможностей Альянсу. Починаючи з Уельського саміту 2014 р., країни-члени НАТО ухвалили низку рішень, зокрема щодо необхідності підвищення витрат на оборону до рівня 2% від ВВП та зміцнення бойового потенціалу об'єднаних збройних сил. Разом з тим, у багатьох країнах НАТО збільшення оборонних видатків до необхідного рівня відбувалося досить повільно. Незважаючи на деяке посилення оборонних спроможностей східного флангу НАТО, недостатність військового потенціалу багатьох держав-членів стала серйозною проблемою, особливо на тлі нарощування військових можливостей Росією, яка відкрито демонструвала свої агресивні та реваншистські наміри, зокрема щодо окремих країн-членів НАТО;

- рішення самітів НАТО після 2014 р. постійно підтверджували політику відкритих дверей Альянсу і зазначали, що жодна третя сторона не має права голосу у цьому процесі. Стосовно України звучали запевнення, що рішення Бухарестського саміту 2008 р. є чинним і наша країна колись у майбутньому доєднається до Альянсу. Водночас євроатлантичні перспективи України, як і деяких інших країн, що прагнуть вступу до НАТО, не знаходили свого чіткого і однозначного підтвердження на практиці. Відносини Україна-НАТО у цей час розвивались вкрай обережно через небажання спровокувати Росію. Найбільше, чого досягла наша країна – це отримання у 2020 р. статусу партнера НАТО із розширеними можливостями. Військова допомога від Альянсу, зокрема і в рамках Комплексного пакету допомоги, носила обмежений характер. Необхідно зазначити, що в період 2014-2021 рр. діяли обмеження і заборони на постачання до України озброєнь і військової техніки, які були запроваджені адміністрацією президента США Б. Обами та урядом ФРН А. Меркель;

- аналіз загроз, з якими стикається Альянс протягом останнього десятиліття, демонструє потребу суттєвого перегляду Морської стратегії НАТО, яка була прийнята в 2011 р. і не відображає змін, що відбулися у безпековому середовищі, зокрема, в морській сфері. Зокрема, серйозного оновлення вимагають такі напрями морської діяльності як: чітке визначення загроз, викликів та пріоритетів морської діяльності НАТО в новому стратегічному

безпековому середовищі; посилення позицій стримування НАТО на морі; протидія гібридним загрозам на морі; забезпечення безпеки міжнародного судноплавства тощо [6]. У цьому контексті можемо зазначити, що Альянс так і не спромігся сформувати для реалізації чітку стратегію відносно Чорноморського регіону, що негативно впливає на безпекову ситуацію. Протягом останніх десятиліть, не зважаючи на той факт, що, окрім РФ, у басейні Чорного моря розташовані лише країни-члени НАТО та партнери Альянсу – Україна і Грузія, по суті Чорноморський регіон перетворився на сферу домінуючого впливу Росії, яка здійснювала агресивні дії щодо своїх сусідів та регулярно порушувала норми міжнародного морського права. При цьому, Україна і Грузія продовжують залишатися найуразливішими елементами загальної чорноморської безпеки, перебуваючи поза межами безпекової парасольки НАТО.

Таким чином, заходи, реалізовані НАТО після 2014 р. зі стримування РФ як потенційного агресора та забезпечення колективної оборони, принесли частковий результат. Альянсу вдалося захистити свою територію, але плани зі стримування РФ зазнали невдачі та не змогли зупинити криваву війну на Європейському континенті. Водночас Росія й далі продовжує підривати трансатлантичну єдність, кремлівські лідери й пропагандисти регулярно виступають із погрозами на адресу НАТО та її країн-членів, особливо тих, які найактивніше підтримують Україну в протидії російській агресії. Загроза відкритого або гібридного нападу на країни Балтії, Польщу, Фінляндію оцінюється як досить вірогідна. При цьому, зростають сумніви щодо спроможності Альянсу бути надійним гарантом міжнародної безпеки у сучасних умовах, зокрема і для самих країн-членів НАТО.

Список використаних джерел та літератури

1. Відносини з Україною. *Сайт Організації Північноатлантичного договору.* URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
2. Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу. *Національний інститут стратегічних досліджень. Центр зовнішньополітичних досліджень.* URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/nato.pdf
3. Декларація Уельського саміту. Видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. *Сайт Організації Північноатлантичного договору.* 05.09.2014. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm
4. Заява за результатами саміту у Варшаві. Оприлюднено главами держав та урядів, які беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Варшаві 8-9 липня 2016 року. *Сайт Організації Північноатлантичного договору.* URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_133169.htm
5. Комплексний пакет допомоги (КПД) Україні. *Сайт Організації Північноатлантичного договору.* URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_231639.htm?selectedLocale=uk
6. Музиченко І.А., Филипенко А.О. Російсько-українська війна і зміна стратегічних підходів НАТО у сфері морської діяльності. *Морська безпека та оборона*. № 2 (4). 2024. С. 47-56.
7. Самусь М. Саміт НАТО: Росія вже майже ворог. Майже. 12.07.2018. *LB.ua.* URL: https://lb.ua/world/2018/07/12/402665_sammit_nato_rossiya_pochti_vrag.html

8. Партнерство НАТО з розширеними можливостями. 29.07.2021. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/partnerstvo-nato-z-rozshirenimi-mozhlivostyami
9. Бадрак В. Нова стратегічна концепція НАТО. Погляд на зміст. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння.* 06.07.2022. URL: https://cacds.org.ua/нова-стратегічна-концепція-нато-погл/
10. Відносини НАТО – Росія. *Сайт Організації Північноатлантичного договору.* URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50090.htm
11. Кулик Т., Прошин Д. Стратегічна концепція НАТО 2022: пріоритети, спроможність та реальність в умовах стратегічної конкуренції. *Держава і право України в умовах воєнного стану. Науковий вісник ДДУВС.* 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 43-52.

References

1. Vidnosyny z Ukrainoiu [Relations with Ukraine]. *Sait Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru* [North Atlantic Treaty Organization website]. [Online]. Available from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm [In Ukrainian].
2. Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku i transformatsii Pivnichnoatlantychnoho aliansu [Current state and prospects for the development and transformation of the North Atlantic Alliance]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Tsentr zovnishnopolitychnykh doslidzhen* [National Institute for Strategic Studies. Center for Foreign Policy Studies]. [Online]. Available from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/nato.pdf [In Ukrainian].
3. Deklaratsiia Uelskoho samitu. Vydana hlavamy derzhav ta uriadiv, yaki braly uchast u zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady v Uelsi [Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the North Atlantic Council meeting in Wales]. *Sait Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru* [North Atlantic Treaty Organization website]. 05.09.2014. [Online]. Available from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm [In Ukrainian].
4. Zaiava za rezultatamy samitu u Varshavi. Opryliudneno hlavamy derzhav ta uriadiv, yaki berut uchast u zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady u Varshavi 8-9 lypnia 2016 roku [Warsaw Summit Statement. Issued by the Heads of State and Government participating in the North Atlantic Council meeting in Warsaw on 8-9 July 2016]. *Sait Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru* [North Atlantic Treaty Organization website]. [Online]. Available from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_133169.htm [In Ukrainian].
5. Kompleksnyi paket dopomohy (KPD) Ukraini [Comprehensive assistance package (CAP) for Ukraine]. *Sait Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru* [North Atlantic Treaty Organization website]. [Online]. Available from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_231639.htm?selectedLocale=uk [In Ukrainian].
6. Muzychenko, I.A., Fylypenko, A.O. (2024). Rosiisko-ukrainska viina i zmina stratehichnykh pidkhodiv NATO u sferi morskoi diialnosti [The Russian-Ukrainian War and the Change in NATO's Strategic Approaches in the Sphere of Maritime Activities]. *Morska bezpeka ta oborona* [Maritime Security and Defense]. № 2 (4). pp. 47-56. [In Ukrainian].
7. Samus, M. (2018). Samit NATO: Rosiia vzhe maizhe voroh. Maizhe [NATO Summit: Russia is almost an enemy. Almost]. *LB.ua*. 12.07.2018. [Online]. Available from: https://lb.ua/world/2018/07/12/402665_sammit_nato_rossiya_pochti_vrag.html [In Ukrainian].
8. Partnerstvo NATO z rozshyrenymy mozhlyvostiamy [NATO's Enhanced Partnership]. 29.07.2021. [Online]. Available from: https://cip.gov.ua/ua/news/partnerstvo-nato-z-rozshirenimi-mozhlivostyami [In Ukrainian].
9. Badrak, V. (2022). Nova stratehichna kontseptsiia NATO. Pohliad na zmist [NATO's new strategic concept. A look at the content]. *Tsentr doslidzhen armii, konversii ta rozzbroiennia* [Center for Army, Conversion and Disarmament Studies]. 06.07.2022. [Online]. Available from: https://cacds.org.ua/нова-стратегічна-концепція-нато-погл/ [In Ukrainian].

10. Vidnosyny NATO – Rosiia [NATO-Russia relations]. *Sait Orhanizatsii Pivnichnoatlantychnoho dohovoru* [North Atlantic Treaty Organization website]. [Online]. Available from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50090.htm [In Ukrainian].
11. Kulyk, T., Proshyn, D. (2022). Stratehichna kontseptsiia NATO 2022: priorytety, spromozhnist ta realnist v umovakh stratehichnoi konkurentsii [The strategic concept of NATO 2022: priorities, capabilities and reality in the conditions of strategic competition]. *Derzhava i pravo Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Naukovyi visnyk DDUVS* [The state and law of Ukraine under martial law. Scientific Bulletin of the DDUVS]. Spetsialnyi vypusk [Special issue] № 2. pp. 43-52. [In Ukrainian].

Demenko O. Transformation of NATO Policy in the Context of Russian Aggression against Ukraine (2014-2021).

The article analyzes the activities of the North Atlantic Alliance from 2014 until the beginning of the open aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022. It is established that the strategic priorities of the organization during this period were deterrence and defense, as well as the spread of stability and strengthening of security beyond the borders of NATO territory. This led to a certain intensification of the Alliance's relations with partner countries on the eastern and southern flanks. NATO's main goal, aimed at protecting the freedom and security of all member states by political and military means, based on common democratic values, respect for human rights and the rule of law, remained unchanged. NATO's stated goal of defending and guaranteeing the security of its member states during the specified period was achieved. Despite the regular Russian threats that were constantly voiced against NATO, including through the use of nuclear weapons, the Kremlin still did not dare to engage in open or covert aggression against the Alliance. It was found that the transformation of the Alliance and the formation of its policy after 2014 were accompanied by certain complications in achieving NATO unity and the aggravation of the issue of leadership. An important topic in the Alliance was the problem of applying Article 5 of the Washington Treaty. Its observance was complicated by a significant expansion in the number of NATO member states and different approaches to interpreting security threats. It was established that NATO's desire to develop a partnership with Russia did not help this country develop towards the democratization of society and did not prevent it from returning to a revanchist aggressive policy, which was accompanied by forceful influence and armed attacks on other states. Russian aggression against Ukraine highlighted the need to strengthen the Alliance's military capabilities. Starting from the Wales Summit in 2014, NATO member states adopted a number of decisions, in particular on the need to increase defense spending to 2% of GDP and strengthen the combat potential of the joint armed forces. At the same time, in many NATO countries, the increase in defense spending to the required level was quite slow. It has been established that the measures implemented by NATO after 2014 to deter the Russian Federation as a potential aggressor and ensure collective defense have yielded partial results. The Alliance managed to protect its territory, but the plans to deter the Russian Federation failed and could not stop the bloody war on the European continent. At the same time, Russia continues to undermine transatlantic unity. The threat of an open or hybrid attack on the Baltic countries, Poland, and Finland is assessed as quite probable. At the same time, doubts are growing about the Alliance's ability to be a reliable guarantor of international security in modern conditions, including for NATO member states themselves.

Keywords: *NATO, international security, Russian aggression, partnership, NATO enlargement, Euro-Atlantic integration of Ukraine.*

Надійшла до редколегії: 25.04.2026
Прийнята до друку після рецензування: 30.05.2026
Дата публікації: 20.07.2026